

Olja Haneš¹

Univerzitet u
Banjoj Luci,
Filozofski fakultet,
Studijski program
psihologija

SOCIODEMOGRAFSKE KARAKTERISTIKE, SOCIJALNE DISTANCE I STEREOTIPI KOD STUDENATA U BANJALUCI

Osnovni problem ovog istraživanja svodi se na ispitivanje izraženosti etničkih predrasuda i socijalnih distanci studenata Filozofskog fakulteta u Banjaluci prema određenim etničkim grupama, kao i povezanosti istih sa pojedinim socio-demografskim karakteristikama ispitanika. Uzorak su činili 150 studenata Filozofskog fakulteta u Banjaluci, srpske nacionalnosti, starosti između 18 i 29 godina, sa prosječkom godina od 21.25. U istraživanju su primjenjeni sljedeći mjerni instrumenti: Upitnik sociodemografskih karakteristika (upitnik sadrži deset pitanja), Skala etničke distance (prilagođena Bogardusova skala socijalne distance) i Skala etničkih stereotipa (stereotipi su mjereni preko 14 bipolarnih atributa). Mete stereotipa su bile etničke grupe: Bošnjaci, Hrvati, Slovenci, Romi, Kinezi, Jevreji, Rusi. Dobijeni rezultati pokazuju da su prema Romima uočeni najnegativniji stereotipi (nekulturni, primitivni, nepošteni, drski, lijeni itd). Najizraženija distanca je prema Romima i to za odnos *Da budemo u braku* ($M = 0.08$) i *Da budem u vezi sa njom/njim* ($M = 0.18$). Rusi su okarakterisani najpozitivnijim osobinama. Žene generalno pokazuju pozitivnije stavove prema drugim nacijama u odnosu na muškarce gdje ispitanice pozitivnije opisuju Hrvate u odnosu na muške ispitanike, a postoji statistička značajnost i za etničke grupe Bošnjaci, Romi, Slovenci i Jevreji ($p < .05$). Uočava se da žene više prihvataju odnose sa Hrvatima i Bošnjacima od muškaraca. Ispitanici što su stariji više prihvataju odnose sa Kinezima, Slovencima i Jevrejima ($p < .01$). Ispitanici koji imaju rodbinu i prijatelje druge nacionalnosti pokazuju pozitivnije stavove i veće prihvatanje prema drugim etničkim grupama. Rodbinski i prijateljski krug se javlja kao najznačajniji faktor ublažavanja predrasuda. Iz rezultata je uočljivo da ispitanici čiji su roditelji boljeg materijalnog statusa pokazuju veće prihvatanje sa Bošnjacima, Romima, Kinezima i Slovencima, a najznačajnije su razlike u prihvatanju Roma i Kineza. Od praktičnih prijedloga smanjenja etničkih predrasuda moguće rješenje je u edukaciji mladih i veća međusobna povezanost mladih u BiH a i sa svijetom uopšte.

Ključne riječi: stavovi, predrasude, stereotipi, socijalna distanca

¹Adresa autora
oljah2o@yahoo.co.uk

Primljeno: 07.03.2012.
Prihvaćeno za štampu:
10.04.2012.

Uvod

Uzajamne predrasude među etničkim grupama su istorijska kategorija. Mnogi ratovi vođeni su i vode se između onih etničkih grupa koje kroz istoriju gaje negativne predrasude jedni prema drugima. Bosna i Hercegovina je država sa specifičnim uređenjem u kojem se nalaze tri konstitutivna naroda koja su prije četrnaest godina bili u sukobljenim odnosima. U toku rata, kao i nedugo nakon njega, osnovna egzistencijalna pitanja ljudi u Bosni i Hercegovini i regionu bila su vezana za pripadnost određenoj etničkoj grupi. Za većinu je bliskost sa vlastitom grupom značila sigurnost, a izloženost tuđoj grupi potencijalnu ugroženost. Stoga je donekle razumljivo što neka postratna istraživanja na ovu temu pokazuju da na ovim prostorima i dalje postoji socijalna distanca jedne etničke grupe prema drugim etničkim grupama (Dušanić, 2007). Pod predrasudama se podrazumijevaju vrste stavova kod kojih je očigledan nedostatak opravdanosti, logička neosnovanost, koje su praćene intelektualnim emocijama koje se uporno održavaju i otporni su prema mijenjanju (Milosavljević, 2005). Pojam predrasuda u ovom smislu može uključivati i pozitivan i negativan odnos. Socijalna distanca predstavlja stepen prisnosti do koga osoba pristaje da stupi u odnose sa drugim pojedincima ili socijalnim grupama (Milosavljević, 2005). Stereotip je pojam koji se pojavljuje u naučnom i svakodnevnom jeziku, a skovan je od strane američkog autora Lippmana (1922) koji ga definiše kao *slike u glavi* koje bivaju formirane na osnovu kulturnih uticaja i svakodnevnih iskustava iz okruženja u kojem živimo.

Dinamički odnos ova tri konstrukta izgleda tako što su stereotipi osnove predrasuda, a predrasude determinišu socijalnu distancu (Milosavljević, 2005). Postoji više pokušaja objašnjenja izvora predrasuda. Jedan od popularnijih ali istovremeno i jednostavnijih je Tajfelova postavka da članstvo u grupi može samo po sebi biti važan uzrok koji doprinosi predrasudama i diskriminaciji, pri tome se obaziremo na dva slučaja: 1. međugrupno takmičenje; 2. socijalna kategorizacija koja rezultira pozitivnom pristrasnošću prema bliskoj grupi i negativnom pristrasnošću prema daljoj grupin (Tajfel, 1981). Socijalna kategorizacija uzrokuje da pojedinci percipiraju veće sličnosti unutar vlastite grupe i veće razlike između bliske i dalje grupe od onih koje stvarno postoje; vrjednuju sebe i upoređuju se u odnosu na vlastitu grupu u potrazi za pozitivnim socijalnim identitetom. Tajfel (1981) je u literaturu uveo i pojam *paradigma minimalnog članstva u grupi* po kojoj je i samo članstvo u grupi dovoljan uslov za javljanje međugrupne diskriminacije.

Teorija socijalne kategorizacije koja počiva na ovoj paradigmi pokazuje da je socijalna kategorizacija bitna sastavnica socijalnog života ljudi i da je sama po sebi dovoljna da dovede do diskriminacije koja implicira da ljudi vide veće razlike između vlastite i tuđe grupe i veće sličnosti unutar vlastite grupe i da se upoređuju zbog potrebe za pozitivnim socijalnim identitetom (Tajfel & Turner, 1986). Složićemo

se da samo članstvo u grupi može u određenoj mjeri uticati na pojavu predrasuda i diskriminacije, međutim vjerovatnim se čini da u specifičnim situacijama i drugi faktori uzimaju učešće u javljanju istih kao i variranju njihovog intenziteta. Allport (1954) je jedan od autora koji je najpreglednije predstavio faktore nastanka predrasuda kroz određene teorije. Neke od pretpostavki ovog rada su bazirane upravo na osnovu Allportovih postavki. U svojoj Fenomenološkoj teoriji on pretpostavlja često postojanje stereotipa prema manjinama.

Ovo opažanje zasniva se na stereotipima prema kojima se manjine karakterišu kao sve što je nepoželjno i što treba izbjegavati. Dosadašnji nalazi istraživanja na prostorima BiH o manjinama, u potpunosti potvrđuju opravdanost ove pretpostavke. Naime, u najvećem broju slučajeva Romi su etnička grupa uz koje se vežu najnegativnije etničke predrasude (Puhalo, 2009). Jedan od mogućih uzroka javljanja socijalnih predrasuda Allport vidi u nepovoljnim situacionim okolnostima. Tako on u Situacionoj teoriji socijalnih predrasuda porijeklo istih nalazi u trenutnoj situaciji u kojoj se pojedinac nalazi.

Po ovoj teoriji, predrasude prema drugim narodima se javljaju uslijed nezaposlenosti, ekonomske krize, koja utiče na nastanak neprijateljstva prema strancima, manjinama (Allport, 1954). Iz svojih studija o socijalnim predrasudama Allport takođe uočava da nejednak socijalni status rađa predrasude, kao i da socijalne predrasude imaju ulogu racionalizacije nejednakih socijalnih statusa. Iz ovog razloga u radu se posvetila pažnja socio-demografskim karakteristikama ispitanika, kao i njihovim relacijama sa stepenom socijalnih predrasuda i distanci prema određenim etničkim grupama.

Sociodemografske karakteristike i stavovi

Istraživanja pokazuju da osobe nižeg ekonomskog statusa imaju izraženije predrasude nego ostali. Većina nezaposlenih ima predrasude prema manjinama i obojenim (Gergen, 1986). Istraživanja pokazuju da su osobe koje su više ekonomski ugrožene više opterećene predrasudama nego ostali (Milosavljević, 2005). U jednom ispitivanju se pokazalo da su 62% ispitanika koji su bili nezadovoljni svojim ekonomskim statusom imali predrasude prema Jevrejima. Većina nezaposlenih ima predrasude prema manjinama i obojenim (Gergen, 1986).

Dalje, istraživači su ustanovili da žene i osobe koje potiču iz etnički miješanih porodičnih okruženja pokazuju manje etničke predrasudne. Istraživanja pokazuju da djevojke uopšte pokazuju pozitivnije etničke stavove od mladića – djevojke više prihvataju odnose i imaju pozitivnije etničke stereotipe (Turjačanin, 2004, 2005). Neka istraživanja pokazuju da uzrast i predrasudni stavovi linearno negativno koreliraju (Williams, 1947).

Kada je u pitanju etnička heterogenost porodice dosljedno se dobijaju podaci o pozitivnim povezanostima između etničke heterogenosti rodbinskog ili šireg prijateljskog okruženja i pozitivnih etničkih stavova. Osobe koje u svom familijarnom ili socijalnom zaleđu imaju pripadnike raznih etničkih grupa, generalno pokazuju manje netolerantnosti (Hodson, Sekulić, & Massey, 1994). Istraživanja (Turjačanin, 2000, 2004, 2005) pokazuju da je etnička heterogenost prijateljskog kruga najsnažniji prediktor etničkih stavova, slijedi etnička heterogenost roditelja, pa etnička heterogenost rodbinskog kruga.

Problem ovog istraživanja može se sažeti na sledeća pitanja: 1. Da li su i u kojoj mjeri kod naših ispitanika izražene etničke distance prema drugim etničkim grupama, naročito manjinama; 2. Da li su i u kojoj mjeri kod naših ispitanika izražene etničke predrasude prema drugim narodima i 3. Da li su i na koji način etničke predrasude i distance povezane sa socio-demografskim karakteristikama naših ispitanika.

Metod

Uzorak

Istraživanje je sprovedeno na prigodnom uzorku od 163 studenta različitih studijskih grupa i godina studiranja. Uzorak čine studenti, srpske nacionalnosti, Filozofskog fakulteta u Banjaluci sa odsjeka za psihologiju ($N = 62$), pedagogiju ($N = 12$), učiteljski studij ($N = 53$), filozofija ($N = 23$). Iz daljnje obrade izostavljeni su rezultati njih 12, radi pouzdanosti podataka, tako da je u istraživanje uključeno 150 ispitanika. Uzrast ispitanika kreće se u rasponu od 18 do 29 godina ($M = 21.25$, $SD = 2.02$). Uzorak čine ispitanici muškog i ženskog pola, od ukupnog broja u uzorku je 98 (65.3%) ispitanica i 52 (34.7%) ispitanika. S obzirom na obrazovanje majke najveći br. ima završenu srednju školu (72%), slijede ispitanici čija majka ima završenu višu školu (16%), zatim osnovna škola (10%), a namanje je onih čija je majka magistrirala ili doktorirala (1.3%). Kada je u pitanju obrazovanje oca najviše je ispitanika čiji je otac završio srednju školu (75.3%), zatim viša škola (18%), slijedi osnovna škola (4.7%) i najmanje onih čiji je otac magistrirao ili doktorirao (2%). Među ispitanicima je najviše bilo onih čija mjesečna primanja roditelja iznose do 1000km (40.7%), zatim 2000km (35.3%), slijede oni do 500km (16.7%) i najmanje onih čija primanja roditelja iznose preko 2000km (7.3%). U okviru uzorka najviše je onih koji žive u nacionalno homogenim porodicama, odnosno čiji su roditelji iste nacionalnosti, njih (94%). Od svih ispitanika njih (52%) se izjasnilo da ima nekog od rodbine druge nacionalnosti, a (80%) ispitanika je istaklo da ima prijatelje druge nacionalnosti.

Instrumenti

Upitnik sodiodemografskih karakteristika. U istraživanju je korišten upitnik sociodemografskih karakteristika koji sadrži deset pitanja: Pol; Godina rođenja; Nacionalna pripadnost (Srpska, Hrvatska, Bošnjačka, Neka druga; Obrazovanje majke (osnovna škola, srednja škola, viša škola/fakultet, magisterij/doktorat); Obrazovanje oca (osnovna škola, srednja škola, viša škola/fakultet, magisterij/doktorat); Prosječna primanja roditelja zajedno (do 500km, 500-1000km, 1000-2000km, preko 2000km); Nacionalna homogenost roditelja (da, ne); Nacionalna homogenost rodbine (da, ne); Nacionalna homogenost prijatelja (da, ne). Od ispitanika se traži da zaokruže one odgovore koji se odnose na njih ili da dopišu potrebne podatke.

Skala etničke (socijalne) distance. Ova skala je namjenjena ispitivanju predrasuda ispitanika na način da se utvrđuje stepen bliskosti koji je pojedinac spreman prihvatiti sa pripadnicima pojedinih etničkih grupa. Skala je napravljena za ovo istraživanje, a po modelu Bogardusove Skale socijalne distance. U tabeli su navedeni pripadnici nekih etničkih grupa i neki mogući odnosi u koje ljudi stupaju. Ispitanici bi trebali procijeniti na koje odnose bi pristao/la i odgovoriti upisivanjem znaka + ili -, u zavisnosti od toga jesu li ponuđeni odnosi sa pripadnicima navedenih naroda za ispitanika prihvatljivi ili ne.

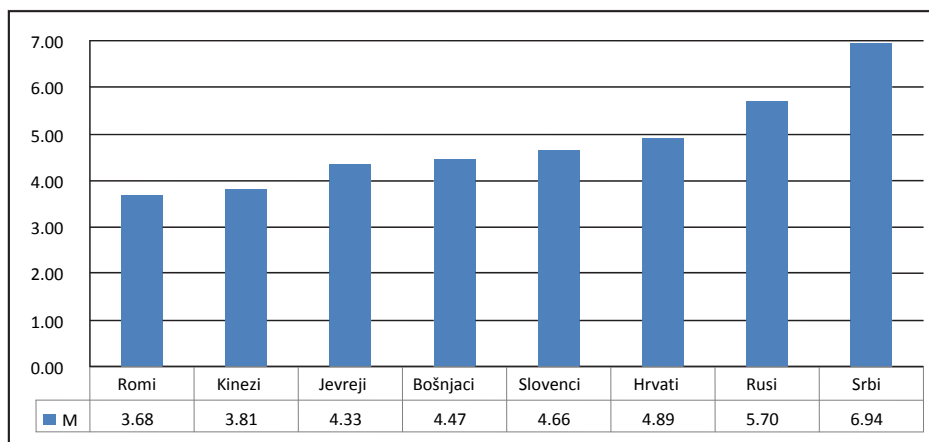
Prilikom obrade se sabirao ukupan skor za svaku etničku grupu, a on je varirao od 0-7. Ponuđene su sljedeće tvrdnje: 1. Da X živi u mom susjedstvu; 2. Da budem u braku sa X; 3. Da X živi u mojoj državi; 4. Da X bude predsjednik moje države; 5. Da mi X bude radni kolega; 6. Da budemo prijatelji; 7. Da budem u vezi sa X. Pouzdanost (α) dobijena u ovom istraživanju za naciju Srbi je .42, što ukazuje na malu varijabilnost. Pouzdanost za Bošnjake iznosi .79, za Hrvate .77. Pouzdanost za Rome iznosi .77, a za Kineze od .78. Pouzdanost za Slovence u skali etničke distance je .78, dok je za Jevreje .82 a za Ruse .76.

Skala etničkih stereotipa. Etnički stereotipi su mjereni preko 14 bipolarnih atributa (odnosno parova pozitivno-negativnih atributa), gdje srednja tačka petostepene skale procjene označava da ni jedan od dva navedena atributa nije izražen više od drugog. Metod i spisak atributa su bazirani na istraživanju Popadića i Biroa u Srbiji (Popadić i Biro, 2002). Mete stereotipa su bile sljedeće etničke grupe: Bošnjaci, Hrvati, Srbi, Slovenci, Romi, Kinezi, Jevreji, Rusi. Ovaj način ispitivanja stereotipa je metodološki nešto suptilniji u odnosu na klasični Katz-Bralyjev kategorijalni metod. Iako ostaje činjenica da je ispitivanje stereotipa putem ponuđenih atributa dosta ograničeno i diskutabilno, ono se još obavlja na ovakav način iz razloga ekonomičnosti. U našem istraživanju dobijene su sledeće pouzdanosti: Bošnjaci $\alpha = .92$, Hrvati $\alpha = .90$, Srbi $\alpha = .91$, Slovenci $\alpha = .89$, Romi $\alpha = .90$, Kinezi $\alpha = .89$, Jevreji $\alpha = .90$ i Rusi $\alpha = .90$.

Rezultati

Etnička distanca i etnički stereotipi

Da bismo dobili što bolji uvid u cjelokupnu sliku istraživanja i odgovorili na postavljene probleme, prikaz rezultata započinjemo sa slikama prosječnih vrijednosti prihvatanja odnosa i izraženosti stereotipa, prema pojedinim etničkim grupama. Detaljan prikaz deskriptivnih podataka se nalazi u prilogu (Tabela 1 i 2 u prilogu).

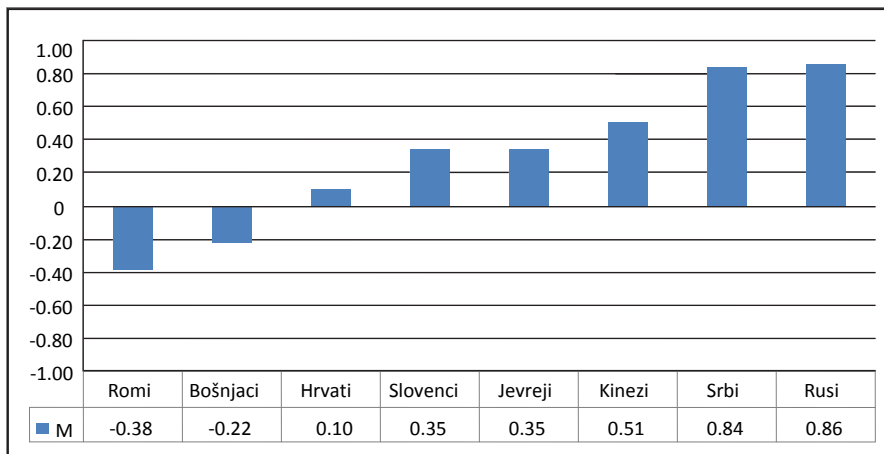
Slika 1. Prikaz prihvatanja odnosa sa svim etničkim grupama

Kada pogledamo Sliku 1, vidimo da je prihvatanje odnosa sa Srbima najpozitivnije, a što je i očekivano s obzirom na uzorak tj. prihvatanje svoje nacije. Osim nacije Srbi najveće prihvatanje se javlja prema Rusima, a najniže prema Romima i Kinezima.

Kada pogledamo konstitutivne narode u BiH veće prihvatanje je za naciju Hrvati u odnosu na Bošnjake.

Iz Slike 2 je uočljivo da su najnegativniji stereotipi prema Romima dok su najpozitivnije okarakterisani Rusi i Srbi. Romima su pozitivne osobine dodjeljene komunikativnost, osjećajnost i gostoljubivost. Međutim, Romi se opisuju i kao prljavi, nekulturni, primitivni, nepošteni, drski, lijeni itd. (Tabela 2 u prilogu).

U daljem izlaganju rezultata Srbi neće biti prikazani u tabelama zbog opširnosti tabela, kao i izrazito niske varijabilnosti odgovora vjerovatno uzrokovane etničkom pripadnošću ispitanika (svi ispitanici su srpske nacionalnosti).

Slika 2. Izraženost stereotipa prema svim etničkim grupama

Sociodemografski korelati i etnički odnosi

Pol

Iz Tabele 1 se uočava da žene više prihvataju odnose sa Bošnjacima i Hrvatima od muškaraca, ali muškarci pokazuju veće prihvatanje ostalih naroda u odnosu na žene. Značajnosti se javljaju za naciju Kinezi i Rusi ($p < .05$), gdje su muški ispitanici pokazali veće prihvatanje.

Iz Tabele 2 se uočava da su ispitanice pozitivnije opisivale sve nacije u odnosu na ispitanike. Najznačajnije razlike se javljaju za naciju Hrvati ($p < .01$), a postoji statistička značajnost i za etničke grupe Bošnjaci, Romi, Slovenci i Jevreji ($p < .05$).

Tabela 1

Polne razlike na skali etničkih distanci

Pol	Bošnjaci		Hrvati		Romi		Kinezi		Slovenci		Jevreji		Rusi	
	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M
<i>M</i>	4.40	4.25	4.82	4.59	3.61	3.75	3.53	4.15	4.45	4.67	4.03	4.63	5.47	6.03
<i>SD</i>	1.55	2.19	1.40	2.28	1.54	2.27	1.63	2.15	1.62	2.18	1.95	2.16	1.74	1.20
<i>t(df)</i>	0.51(79)		0.76(72)		-0.44(77)		-1.98(83)		-0.68(82)		-1.73(148)		-2.05(198)	
<i>p</i>	.61		.45		.66		.05		.49		.08		.04	

Tabela 2

Polne razlike na skali etničkih stereotipa

Pol	Bošnjaci		Hrvati		Romi		Kinezi		Slovenci		Jevreji		Rusi	
	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M
<i>M</i>	-0.09	-0.43	0.27	-0.07	-0.3	-0.52	0.55	0.44	0.43	0.17	0.43	0.17	0.89	0.79
<i>SD</i>	0.73	0.77	0.65	0.75	0.59	0.71	0.53	0.73	0.54	0.70	0.59	0.64	0.55	0.66
<i>t(df)</i>	2.60(148)		3.01(148)		2.04(148)		1.06(81)		2.51(148)		2.39(148)		.98(148)	
<i>p</i>	.01		.01		.04		.29		.01		.02		.32	

Uzrast ispitanika

Iz Tabele 3 vidmo da ispitanici što su stariji više prihvataju odnose sa Kinezima, Slovencima i Jevrejima u odnosu na mlađe ispitanike.

Tabela 3
Korelacija između uzrasta i prihvatanja odnosa sa etničkim grupama

	Bošnjaci	Hrvati	Romi	Kinezi	Slovenci	Jevreji	Rusi
$r(N=150)$	.13	.15	.12	.23**	.21**	.25**	.10

** $p < .01$

U Tabeli 4, koja se odnosi na stereotipe, uočavamo da stariji ispitanici imaju pozitivniji stav prema svojoj naciji. Po ovome stariji ispitanicu su dodjeljivali bolje osobine pripadnicima svoje etničke grupe.

Tabela 4
Korelacija između uzrasta i etničkih stereotipa

	Srbi	Bošnjaci	Hrvati	Romi	Kinezi	Slovenci	Jevreji	Rusi
$r(N=150)$	-.188*	-.06	-.06	.07	-.09	-.04	.06	-.14

* $p < .05$

Nacionalna heterogenost rodbine

Iz Tabele 5 se vidi da ispitanici koji imaju nekog od rodbine druge nacionalnosti više prihvataju odnose sa većinom drugih nacija, a značajnost se javlja za naciju Hrvati ($p < .05$) u odnosu na one koji nemaju rodbinu druge nacionalnosti.

Iz Tabele 6 je uočljivo da ispitanici koji imaju nekog od rodbine druge nacionalnosti imaju pozitivnije stereotipe prema Bošnjacima i Hrvatima, a razlike su na granici statističke značajnosti. Ispitanici koji nemaju nekog od rodbine druge nacionalnosti pozitivnije opisuju Kineze, Slovence i Ruse, međutim ove razlike nisu statistički značajne.

Tabela 5

Povezanost nacionalne heterogenosti rodbine i prihvatanje odnosa sa etničkim grupama

Nac. heter	Bošnjaci		Hrvati		Romi		Kinezi		Slovenci		Jevreji		Rusi	
	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne
<i>M</i>	4.47	4.22	5.02	4.44	3.70	3.61	3.69	3.80	4.57	4.48	4.29	4.18	5.66	5.68
<i>SD</i>	1.6	1.9	1.5	1.9	1.6	1.9	1.7	1.9	1.9	1.7	1.9	2.1	1.5	1.6
<i>t(df)</i>	0.86(148)		2.04(148)		0.31(138)		-0.37(148)		0.30(148)		0.34(148)		-0.05(148)	
<i>p</i>	.39		.04		.75		.71		.76		.73		.96	

Tabela 6.

Povezanost nacionalne heterogenosti rodbine i izraženost etničkih stereotipa

Nac. heter	Bošnjaci		Hrvati		Romi		Kinezi		Slovenci		Jevreji		Rusi	
	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne
<i>M</i>	-0.10	-0.33	0.25	0.04	-0.38	-0.38	0.47	0.54	0.31	0.38	0.35	0.33	0.83	0.87
<i>SD</i>	-0.1	-0.33	0.25	0.04	-0.38	-0.38	0.47	0.54	0.31	0.38	0.35	0.33	0.83	0.87
<i>t(148)</i>	1.78		1.81		0.04		0-69		-0.70		0.18		-0.36	
<i>p</i>	.07		.07		.96		.48		.48		.85		.71	

Nacionalna heterogenost prijatelja

Iz Tabele 7 se vidi da oni ispitanici koji imaju prijatelje druge nacionalnosti više prihvataju odnose sa drugim nacijama. Prihvatanje odnosa sa Bošnjacima i Hrvatima je značajno na nivou $p < .01$, a za ostale (osim Rusa) nacije značajnost se javlja na nivou $p < .05$.

Iz Tabele 8 se vidi da ispitanici koji imaju prijatelje druge nacionalnosti pozitivnije opisuju Bošnjake, Hrvate, Rome, Slovence i Jevreje. Ispitanici koji nemaju prijatelje druge nacionalnosti pozitivnije opisuju Ruse.

Materijalni status roditelja

U Tabeli 9 vidimo da ispitanici čiji su roditelji boljeg materijalnog statusa pokazuju veće prihvatanje sa Bošnjacima, Romima, Kinezima i Slovencima, međutim ne javlja se statistička značajnost.

Iz Tabele 10 se vidi da ispitanici, čiji su roditelji boljeg materijalnog statusa, većinu etničkih grupa pozitivnije opisuju. Statistička značajnost za pojedine nacije se ne javlja ni u rezultatima za stereotipe kao ni za distance.

Tabela 7

Povezanost nacionalne heterogenosti prijatelja i prihvatanje odnosa sa etničkim grupama

Nac. heter	Bošnjaci		Hrvati		Romi		Kinezi		Slovenci		Jevreji		Rusi	
	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne
<i>M</i>	4.67	3.06	5.06	3.46	3.83	2.96	3.9	3.13	4.72	3.76	4.44	3.43	5.68	5.63
<i>SD</i>	1.5	2.0	1.5	2.0	1.7	1.9	1.8	1.8	1.7	1.9	1.9	2.1	1.5	1.7
<i>t(df)</i>	4.68(38)	4.77(148)	4.77(148)	4.77(148)	2.36(148)	2.36(148)	2.05(148)	2.05(148)	2.6(148)	2.6(148)	2.46(148)	2.46(148)	0.15(148)	0.15(148)
<i>p</i>	.01	.01	.01	.01	.02	.02	.04	.04	.01	.01	.01	.01	.87	.87

Tabela 8

Povezanost nacionalne heterogenosti prijatelja i izraženost etničkih stereotipa

Nac. heter	Bošnjaci		Hrvati		Romi		Kinezi		Slovenci		Jevreji		Rusi	
	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne
<i>M</i>	-0.08	-0.75	0.20	-0.05	-0.34	-0.54	0.50	0.53	0.37	0.22	0.39	0.15	0.83	0.95
<i>SD</i>	0.70	0.77	0.69	0.71	0.59	0.80	0.63	0.52	0.60	0.65	0.59	0.69	0.56	0.70
<i>t(df)</i>	4.53(148)	1.82(148)	1.82(148)	1.82(148)	1.57(38)	1.57(38)	-0.18(148)	-0.18(148)	1.21(148)	1.21(148)	1.92(148)	1.92(148)	-1.06(148)	-1.06(148)
<i>p</i>	.01	.07	.07	.07	.12	.12	.86	.86	.23	.23	.06	.06	.29	.29

Tabela 9
Povezanost materijalnog statusa roditelja i prihvatanje odnosa sa drugim etničkim grupama

	Bošnjaci		Hrvati		Romi		Kinezi		Slovenci		Jevreji		Rusi	
	do	od	do	od	do	od	do	od	do	od	do	od	do	od
KM	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000
M	4.51	4.14	4.74	4.75	3.83	3.42	3.94	3.48	4.59	4.45	4.15	4.35	5.70	5.62
SD	1.6	2.0	1.5	2.0	1.6	2.0	1.6	2.0	1.7	1.9	1.9	2.2	1.5	1.6
t(df)	1.25(148)		-0.02(113)		1.38(119)		1.50(121)		0.46(148)		-0.62(123)		0.32(148)	
p	.21		.98		.17		.13		.65		.54		.75	

Tabela 10
Povezanost materijalnog statusa roditelja i etničkih stereotipa

	Bošnjaci		Hrvati		Romi		Kinezi		Slovenci		Jevreji		Rusi	
	do	od	do	od	do	od	do	od	do	od	do	od	do	od
KM	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000
M	-0.16	-0.28	0.21	0.07	-0.35	-0.41	0.54	0.47	0.41	0.25	0.37	0.31	0.84	0.87
SD	0.75	0.78	0.69	0.72	0.61	0.68	0.61	0.60	0.62	0.59	0.67	0.54	0.57	0.62
t(148)	0.97		1.21		0.54		0.64		1.57		0.61		-0.38	
p	.34		.23		.59		.53		.12		.54		.70	

Diskusija

Nakon analize podataka uočavamo da se veća etnička distanca javlja prema nekim drugim narodima u odnosu na Hrvate i Bošnjake. Kada su ova dva naroda u pitanju, ispitanici pokazuju veće prihvatanje prema Hrvatima nego prema Bošnjacima. Ovakvi nalazi su dobijeni i u nekim drugim istaživanjima na ovim prostorima (Puhalo, 2009; Turjačanin, 2007), što dovodi do zaključka da se u BiH proces suzbijanja predrasuda prema nekad zaraćenim narodima sporo odvija.

Analizirajući prihvatanje Hrvata uočava se najveće prihvatanje ($M = 0.92$) za odnos *Da živi u mojoj državi* i ($M = 0.91$) *Da živi u mom susjedstvu*. Najmanje prihvaćeni odnosi sa Hrvatima su *Da budem u braku* ($M = 0.33$) i *Da bude predsjednik moje države* ($M = 0.33$). Razmatrajući podatke dobijene za Bošnjake, prema kojima je etnička distance izraženija nego prema Hrvatima, uočavamo da je najveće prihvatanje za stavku *Da živi u mojoj državi* ($M = 0.88$). Najveća distance prema Bošnjacima se javlja za stavku *Da budem u braku* ($M = 0.17$). Veću izraženost distancij prema Bošnjacima možemo objasniti i povezanosti Hrvata i Srba kroz vjeru koja je bazično slična za razliku od religije Bošnjaka. Veliki broj moralnih stavova definisan je kroz vjerske institucije i u tom pogledu Hrvati i Srbi pronalaze sličnosti. Vjerovarno je prihvatljivije mladom čovjeku stupiti u brak sa nekim ko je pristalica hrišćanstva, jer se sa njim slaže u određenim stavovima. Detaljan prikaz za svaku stavku distance određene nacije prikazan je u prilogu (Tabela 1 u prilogu).

Kada je u pitanju analiziranje stereotipa koji su dodjeljeni Hrvatima i Bošnjacima i u ovom slučaju su pozitivnije okarakterisani Hrvati. Međutim uočljivo je da su ova naroda, generalno, negativnije ocjenjena u odnosu na većinu drugih naroda. Pretpostavili smo negativne etničke stavove i javljanje socijalne distance od strane ispitanika prema manjinama u BiH, a posebno negativne stavove smo očekivali prema Romima kao što je to i ranije u istraživanjima uočeno (Turjačanin, 2000; Puhalo, 2009). Posmatrajući ukupne rezultate za etničku distancu vidi se da je distanca najizraženija prema Romima. Najveća distanca prema Romima se javlja za odnos *Da budemo u braku* ($M = 0.08$) i *Da budem u vezi sa njom/njim* ($M = 0.18$). Ako postoji nešto pozitivno što smo uočili vezano za distancu prema Romima, to je činjenica da bi ispitanici prije prihvatili Roma predsjednika države, radnog kolegu i stanovnika BiH u odnosu na Kineze prema kojima je izraženija distanca za te stavke.

Takođe studenti bi prije prihvatili Rome za sugrađane nego Jevreje, prema kojima je distanca izraženija za odnos *Da živi u mojoj državi*. Detaljan prikaz za svaku stavku distance prema Romima prikazan je u prilogu (Tabela 1 u prilogu). Na osnovu ovih rezultata, a i prethodnih istraživanja drugih autora, možemo zaključiti da su se predrasude i distanca prema Romima udomaćile u BiH društvu kao trajna

kategorija koja opstaje. Zanimljivo je neprihvatnje Jevreja, s obzirom da ispitivana grupa nema priliku da se često sreće sa Jevrejima. Tu možemo zaključiti da su na formiranje mišljenja mladih prije uticali mediji nego lično iskustvo.

Suština ovog istraživanja jeste ispitati povezanost sociodemografskih karakteristika i formiranja etničke distance i etničkih stereotipa. Posmatrajući rezultate ispitivanja vezano za polne razlike, uočavamo da žene više prihvataju odnose sa Bošnjacima i Hrvatima, a muškarcima više prihvataju odnose sa Kinezima, Slovincima, Jevrejima i Rusima. Razlike su značajne kod prihvatanja nacije Kinezi ($t(83) = -1.98, p < .05$) i Jevreja ($t(148) = -1.73, p < .05$).

Posmatrajući odnos muških i ženskih ispitanika na skali etničkih stereotipa uočavamo da žene pozitivnije opisuju druge narode nego što to čine muškarcima. Ispitanice su možda pod uticajem stila vaspitanja usvojile manje radikalne stavove prema drugim nacijama, dok su ispitanici vjerovatno vaspitavani u duhu tradicije i očuvanja nacionalnog identiteta. U skladu sa tim u društvu je prihvatljivije da žena promijeni vjeru ili naciju nego da to učini muškarac koji treba da nastavi porodičnu lozu.

Očekivali smo da će, generalno gledano, mlađi ispitanici, koji imaju roditelje nižeg obrazovnog nivoa, koji nemaju rodbinu i prijatelje različitih nacionalnih pripadnosti pokazivati veću etničku distancu prema drugim etničkim grupama. Posmatrajući tabelu 3 na kojoj je prikazana korelacija za uzrast ispitanika vidimo da ispitanici što su stariji više prihvataju odnose sa Kinezima, Slovincima i Jevrejima ($p < .01$). U tabeli 4, koja se odnosi na stereotipe, uočavamo da stariji ispitanici imaju pozitivniji stav prema svojoj naciji ($p < .05$).

Razmatrajući povezanost nacionalne homogenosti rodbine i izraženosti etničkih stavova i etničke distance uviđamo da ispitanici koji imaju nekog od rodbine druge nacionalnosti više prihvataju odnose i pozitivnije opisuju Bošnjake i Hrvate u odnosu na one koji nemaju rodbinu druge nacionalnosti. Ispitanici koji nemaju nekog od rodbine druge nacionalnosti pozitivnije opisuju Kineze, Slovence i Ruse. U prilog ovim nalazima idu i prethodna istraživanja sa istim rezultatima, ali i izraženijim statističkim značajnostima (Turjačanin, 2007). Prijateljski krug se na našim prostorima, doslijedno javlja, kao najznačajniji prediktor ublažavanja predrasuda i distanci. Dobijeni rezultati našeg istraživanja pokazuju veće prihvatanje drugih od strane ispitanika koji imaju prijatelje druge nacionalnosti. Najveća razlika se javlja kod prihvatanja odnosa sa Hrvatima ($t(148) = 4.77, p < .01$).

Ispitanici koji imaju prijatelje druge nacionalnosti pozitivnije opisuju Bošnjake, Hrvate, Rome, Slovence i Jevreje. Ispitanici koji nemaju prijatelje druge nacionalnosti pozitivnije opisuju Ruse. Ovim se potvrđuje pretpostavka ovog istraživanja kao i rezultati prethodnih istraživanja koji čak navode da etnička heterogenost prijatelja se pokazuje najznačajnijim sociodemografskim prediktorom etničkih

stavova mladih (Turjačanin, 2007). U skladu sa ovim nalazima, kao prijedlog suzbijanja predrasuda na BiH prostorima, predlažemo praktičnu upotrebu *kontakt hipoteze* među srednjoškolicima. Praktična realizacija se može ogledati u većem protoku informacija između mladih dva entiteta, druženjima kroz razne kampove ljetne škole, itd.

Istraživanja pokazuju da su osobe koje su ekonomski ugrožene više opterećene predrasudama nego ostali (Gergen, 1986). Ova tvrdnja je bila jedna od povoda ovog istraživanja. Iz studija o socijalnim predrasudama (Allport, 1954) uočava se da nejednak status rađa predrasude. Iz rezultata našeg istraživanja je uočljivo da ispitanici čiji su roditelji boljeg materijalnog statusa pokazuju veće prihvatanje sa Bošnjacima, Romima, Kinezima i Slovencima, međutim najznačajnije su razlike u prihvatanju Roma i Kineza dok su kod ostalih te razlike male.

Ovdje je još uočeno da ispitanici čiji roditelji zarađuju do 1000km više prihvataju Jevreje. Uočljivo je da ispitanici, čiji su roditelji boljeg materijalnog statusa, većinu nacija pozitivnije opisuju, ali se ne javlja statistička značajnost. Možemo zaključiti da kod nas, za razliku od inostranih istraživanja, ekonomski uticaj još uvijek presudan za nastanak predrasuda. Razlog toga može biti generalno teška finansijska kriza koja ne zaobilazi niti jednu naciju u BiH, a razlog možda leži u većoj razvijenosti i rasprostranjenosti kapitalizma na Zapadu. To su teme za neka druga istraživanja, detaljnije i opširnije ispitivanje tih aspekata nastanka predrasuda. Ovim nalazima se potvrđuju pretpostavke istraživanja kao i prethodna istraživanja koja su se bavila ovom tematikom.

Zaključak

Na kraju možemo da zaključimo da je najizraženija distanca ispitanika prema Romima, a prema njima su uočeni i najnegativniji stereotipi. Kada je riječ o ostala dva konstitutivna naroda u Bosni i Hercegovini vidi se da su Hrvati nešto prihvaćeniji u odnosu na Bošnjake.

Žene, kao i u dosadašnjim ispitivanjima, generalno pokazuju nešto blaže stavove i veće prihvatanje sa ostalim narodima u odnosu na muškarce. Ispitanici koji imaju nekog od rodbine i prijatelja druge nacionalnosti pokazuju veće prihvatanje i pozitivnije stavove prema drugim etničkim grupama. Takođe analizirajući povezanost materijalnog statusa roditelja i etničkih stavova ispitanika, uvida se da ispitanici boljeg materijalnog statusa pokazuju veće prihvatanje i pozitivnije opisuju druge nacije.

Reference

- Allport, G. W. (1954). *The nature of prejudice*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- Brown, R. (2003). Međugrupni odnosi. U M. Hewstone i W. Stroebe (Ur.), *Uvod u socijalnu psihologiju: europske perspektive* (pp. 427-455). Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Case, C., Greely, A., & Fuchs, S. (1989). Social determinants of racial prejudice. *Sociological Perspectives*, 3, 469-483.
- Dollard, J., Miller, N. E., Doob, L. W., Mowrer, O. H., & Sears, R. R. (1967). *Frustration and aggression*. New Haven: Yale University Press.
- Dušanić, S. (2007). *Religiozna orijentacija i naučena bespomoćnost adolescenata*. Banja Luka: Centar za kulturni i socijalni popravak.
- Gergen, J., & Gergen, M. M. (1986). *Social psychology*. Berlin: Springer Verlag.
- Giligan, C. (1982). *In different voice*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Hodson, R., Sekulic, D., & Massey, G. (1994). National tolerance in the Former Yugoslavia. *American Journal of Sociology*, 99, 1534-1558.
- Hyman, H., Wright, C., & Reed, J. (1975). *The Enduring effects of education*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Kunovich, R. M., & Hodson, R. (2002). Ethnic diversity, segregation and inequality: A structural model of ethnic prejudice in Bosnia and Croatia. *The Sociological Quarterly*, 43(2), 185-212.
- Kuzmanović, B. (1994). Socijalna distanca prema pojedinim nacijama. U M. Lazić (Ur.), *Razaranje društva* (pp. 225-241). Beograd: Filip Višnjić.
- Lippman, W. (1922). *Public opinion*. New York: Harcourt & Brace.
- Maykovich, M. K. (1975). Correlates of racial prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology*, 32, 1014-1020.
- Milosavljević, B. (2005a). *Socijalna psihologija ljudskih grupa*. Banja Luka: Narodna i univerzitetska biblioteka Republike Srpske.
- Milosavljević, B. (2005b). *Uvod u socijalnu psihologiju*. Banja Luka: Narodna i univerzitetska biblioteka Republike Srpske.
- Popadić, D. i Biro, M. (2002). Autostereotipi i heterostereotipi Srba u Srbiji. *Nova srpska politička misao-posebno izdanje*, 3, 33-56.

- Puhalo, S. (2009). *Etnička distanca i (auto)stereotipi građana BiH*. Sarajevo: Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine.
- Tajfel, H. (1981). *Human groups and social categories*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tajfel, H., & Turner, J. C. (1986). The social identity theory of inter-group behavior. In S. Worchel & L. W. Austin (Eds.), *Psychology of intergroup relations* (pp. 148-182). Chicago: Nelson-Hall.
- Turjačanin, V. (2000). *Etničke distance kod mladih u Republici Srpskoj*. Rad prezentovan na Naučnom skupu Empirijska istraživanja u psihologiji 2000, Beograd, RS.
- Turjačanin, V. (2004). *Etnički stereotipi mladih bošnjačke i srpske nacionalnosti u BiH*. Banja Luka: Filozofski fakultet.
- Turjačanin, V. (2005). *Nacionalni stavovi mladih bošnjačke i srpske nacionalnosti u BiH*. Banja Luka: Filozofski fakultet.
- Turjačanin, V. (2007). *Psihosocijalni prostor i etnički odnosi mladih*. Banja Luka: Filozofski fakultet.
- Vidanović, I. (2006). *Rečnik socijalnog rada*. Beograd: Narodna biblioteka Srbije.
- Williams, R. M. (1947). *The Reduction of intergroup tensions*. New York: Social Science Research Council.

Prilozi

Tabela 1
Prikaz deskriptivnih podataka za ukupan uzorak studenata ($N = 150$) na Skali etničke distance

		Srbi	Bošnjaci	Hrvati	Romi	Kinezi	Slovenci	Jevreji	Rusi
Da živi u mom susjedstvu	<i>M</i>	1.00	0.87	0.91	0.76	0.79	0.87	0.82	0.92
	<i>SD</i>	0.00	0.33	0.28	0.42	0.40	0.33	0.37	0.26
Da budem u braku	<i>M</i>	0.98	0.17	0.33	0.08	0.14	0.32	0.24	0.62
	<i>SD</i>	0.14	0.37	0.47	0.28	0.34	0.46	0.42	0.48
Da živi u mojoj dražavi	<i>M</i>	1.00	0.88	0.92	0.85	0.83	0.86	0.84	0.96
	<i>SD</i>	0.00	0.31	0.26	0.35	0.37	0.34	0.36	0.19
Da bude predsjednik moje države	<i>M</i>	0.97	0.34	0.33	0.28	0.22	0.26	0.32	0.50
	<i>SD</i>	0.16	0.47	0.47	0.45	0.41	0.44	0.47	0.50
Da mi bude radni kolega	<i>M</i>	1.00	0.86	0.89	0.77	0.76	0.88	0.80	0.93
	<i>SD</i>	0.00	0.34	0.30	0.42	0.42	0.32	0.39	0.25
Da budemo prijatelji	<i>M</i>	1.00	0.87	0.90	0.72	0.78	0.88	0.82	0.96
	<i>SD</i>	0.00	0.33	0.30	0.45	0.41	0.31	0.37	0.18
Da budem u vezi sa...	<i>M</i>	1.00	0.34	0.44	0.18	0.22	0.44	0.37	0.75
	<i>SD</i>	0.00	0.47	0.49	0.38	0.41	0.49	0.48	0.43

Tabela 2
Prikaz deskriptivnih podataka za ukupan uzorak studenata (N = 150) na Skali etničkih stereotipa

		Bošnjaci	Hrvati	Srbi	Slovenci	Romi	Kinezi	Jevreji	Rusi
lijeni	<i>M</i>	0.17	0.47	0.61	0.72	-0.53	1.24	0.76	1.14
vrijedni	<i>SD</i>	1.02	1.02	1.20	1.00	1.23	0.96	0.99	0.85
kukavice	<i>M</i>	-0.26	-0.04	0.98	-0.08	-0.04	0.50	0.33	1.06
hrabri	<i>SD</i>	0.97	1.03	0.98	0.95	1.00	0.95	0.96	0.80
glupi	<i>M</i>	-0.12	0.38	0.89	0.48	-0.20	0.84	0.74	1.09
pametni	<i>SD</i>	1.11	0.97	1.02	0.91	0.95	1.00	0.97	0.84
hladni	<i>M</i>	-0.16	-0.14	1.06	-0.20	0.22	0.10	0.09	0.62
osjećajni	<i>SD</i>	1.14	1.02	0.85	1.04	1.02	0.92	0.91	1.00
podmukli	<i>M</i>	-0.54	-0.58	0.76	-0.03	-0.42	0.12	-0.02	0.62
iskreni	<i>SD</i>	1.10	1.06	0.96	0.85	1.01	0.90	0.91	0.83
nepošteni	<i>M</i>	-0.36	-0.30	0.70	0.05	-0.62	0.31	0.12	0.69
pošteni	<i>SD</i>	1.05	1.04	1.00	0.86	0.95	0.93	0.84	0.83
nekulturni	<i>M</i>	-0.42	0.58	0.60	0.77	-0.94	0.62	0.59	1.09
kulturni	<i>SD</i>	1.16	1.14	1.15	0.93	0.90	0.92	0.91	0.87
prljavi	<i>M</i>	-0.29	0.72	1.04	0.86	-1.11	0.19	0.62	0.91
čisti	<i>SD</i>	1.10	1.00	0.91	0.87	0.95	1.07	0.90	0.91
drski	<i>M</i>	-0.25	0.34	0.77	0.32	-0.56	0.60	0.28	0.72
ljubazni	<i>SD</i>	1.14	1.23	1.13	0.96	1.03	0.91	0.93	0.89
negostoljubivi	<i>M</i>	-0.18	0.37	1.26	0.35	0.04	0.57	0.32	0.84
gostoljubivi	<i>SD</i>	1.20	1.20	0.85	0.98	0.99	0.81	0.88	0.89
svadljivi	<i>M</i>	-0.52	-0.35	0.41	0.24	-0.44	0.49	0.26	0.64
miroljubivi	<i>SD</i>	1.05	0.99	1.26	0.89	0.95	0.91	0.87	0.99
sebični	<i>M</i>	-0.20	-0.33	0.73	-0.10	-0.22	0.26	-0.02	0.57
nesebični	<i>SD</i>	1.00	1.02	1.00	0.95	0.96	0.84	0.95	0.90
primitivni	<i>M</i>	-0.42	0.49	0.72	0.88	-0.84	0.64	0.49	1.06
civilizovani	<i>SD</i>	1.22	1.11	1.02	0.87	0.94	0.97	0.84	0.86
zatvoreni	<i>M</i>	0.19	0.52	1.12	0.54	0.32	0.66	0.25	0.90
komunikativni	<i>SD</i>	1.14	1.04	0.89	1.01	1.21	0.91	0.97	0.91

Olja Haneš

University of
Banja Luka,
Faculty of Philosophy,
Department of
Psychology

SOCIODEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS AND ETHNIC PREJUDICE IN STUDENTS IN BANJA LUKA

This research is trying to determine correlations between sociodemographic characteristics and expression of ethnic prejudice in students enrolled at the Faculty of Philosophy in Banja Luka. It also explores the problem of appearance of social distance between students and certain ethnic groups. The objective of this research was to gain an insight into some of possible risk factors that cause the appearance of ethnic prejudice. 150 students from different study groups from the Faculty of Philosophy were participants in this research. The following measuring instruments were used: The questionnaire of sociodemographic characteristics, the Scale of ethnic distance, and the Scale of ethnic stereotypes. Associations between sociodemographic characteristics (such as age, sex, nationality, mother's education level, father's education level, parents' monthly income, ethnic uniformity of parents, relatives and friends), social distance and stereotypes in students were examined. Finally, methodological, and theoretical issues were discussed.

Key words: ethnic standpoints, ethnic prejudice, ethnic stereotypes, ethnic distance, ethnic group, national minority